

Artur NOWAK

Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu
ORCID: 0000-0001-8909-5779

Joanna WITKOWSKA

Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu
ORCID: 0000-0002-9028-6000

Działania Ministerstwa Propagandy i Oświecenia Publicznego III Rzeszy w pierwszym półroczu 1933 roku

Streszczenie: Artykuł podejmuje problematykę działań Ministerstwa Propagandy i Oświecenia Publicznego III Rzeszy w pierwszym półroczu 1933 roku, a więc w pierwszym okresie sprawowania władzy przez NSDAP. Jako materiał badawczy posłużyły dzienniki Josepha Goebbelsa. We wstępie przygotowano politologiczną analizę systemu totalitarnego z uwzględnieniem propagandy. Następnie opisano proces tworzenia ministerstwa, metody działań podczas kampanii wyborczej, sposoby manipulowania wyborcami. Scharakteryzowane zostały również relacje Goebbelsa z Hitlerem i wpływ ideologii narodowosocjalistycznej na środki masowego przekazu.

Słowa kluczowe: propaganda, Joseph Goebbels, III Rzesza, Adolf Hitler

Wstęp

Celem niniejszej pracy jest zbadanie tworzenia i działań Ministerstwa Propagandy i Oświecenia Publicznego po przejęciu władzy przez NSDAP. Przyjęta cezura czasowa to okres tworzenia nowego reżimu i komponowania mechanizmów propagandy, które funkcjonowały aż do upadku III Rzeszy. W tym miejscu należy postawić hipotezę oraz pytania szczegółowe, które pozwolą zweryfikować założenie. Proponowana przez autorów hipoteza brzmi: „Działania Ministerstwa Propagandy i Oświecenia Publicznego III Rzeszy podejmowane w pierwszych miesiącach funkcjonowania nowego reżimu, były jednym z głównych aspektów utrzymania władzy przez NSDAP”. Dodatkowo odpowiedź na poniższe pytania szczegółowe, pozwoli kompleksowo zgłębić temat.

1. Jakimi determinantami powinna charakteryzować się propaganda?
2. Czy działania propagandowe, którymi kierował Joseph Goebbels wpłynęły na przejęcie i utrzymanie władzy przez NSDAP?
3. W jaki sposób Ministerstwo Propagandy i Oświecenia Publicznego rozpowszechniało treści oraz jakie wykorzystywało środki masowego przekazu?

Cezurę czasową warto ściśle zdefiniować i zawęzić do pierwszego roku sprawowania władzy przez narodowych socjalistów. Rok 1933 jest o tyle ciekawym okresem, ponieważ dopiero tworzyły się zręby nowej administracji.

Metodologia badań opierać się będzie na analizie empirycznej zgromadzonego materiału, ze szczególnym uwzględnieniem dzienników Josepha Goebbelsa – Ministra Propagandy i Oświecenia Publicznego. Był on nie tylko praktykiem tworzącym nowe ministerstwo, ale także zasłynął z wielu opinii, które najlepiej definiują metody działania: „Jak wygramy, to kto nas będzie pytał o metodę. Mamy tak, czy owak, tak wiele na sumieniu, że musimy zwyciężyć, bo inaczej cały nasz naród, z nami na czele, ze wszystkim, co kochamy, czeka zagładą” (Goebbels, 2013, s. 220).

Propaganda i jej determinanty

Amerykańscy badacze totalitaryzmów, Zbigniew Brzeziński i Carl Friedrich, zajmujący się historią ideologii XX wieku, wyróżnili i opisali w sumie pięć głównych cech, które występujące jednocześnie definiują, iż dana forma sprawowania władzy ma charakter totalitarny. Dwie z nich pośrednio lub bezpośrednio wiążą się z formą przekazów medialnych oraz sposobie przekazywania informacji społeczeństwu oraz kreowania wspólnego systemu wartości.

Pierwsza z nich definiuje główną i monopolistyczną ideologię mającą spajać społeczeństwo. Ideologia ta, nie może zostać podważana i kontestowana. W zależności od stadium i siły systemu, prowadzona jest walka i wykorzenie wszystkich innych idei, które nie są zgodne z obowiązującą doktryną. W wielkim uproszczeniu, społeczeństwo ma być monolitem, które myśli i wyznaje takie same wartości i zasady. Oczywiście te zasady i wartości tworzy oraz ustala panująca władza, a najczęściej jedna osoba stojąca na czele reżimu. Do osiągnięcia tego stanu stosowane jest całe spektrum metod i form nacisku, począwszy od perswazji, skończywszy na siłowym ingerowaniu w życie zwykłych obywateli.

Kolejnym elementem jest rządowy monopol dysponowania środkami masowego przekazu. Wiąże się to z nieograniczoną kontrolą nad mediami. Dzięki takiemu rozwiązaniu jest możliwość dowolnego tworzenia i manipulowania informacjami. Dostępne staje się szerokie spektrum możliwości oddziaływania poczynając od propagowania własnych interpretacji faktów po cenzurowanie i niedopuszczenie publikacji danych niepożądanych (a więc takich, które nie są zgodne z linią polityczną partii sprawującej władzę).

Szeroko rozumiane pojęcie propagandy łączy w sobie wiele różnego typu form nacisku wywieranych poprzez środki masowego przekazu (możemy wyróżnić takie jak np. prasa, radio, telewizja). Współcześnie do tego grona możemy dodać Internet i związane z nim media elektroniczne, które zostały rozpowszechnione na początku XXI wieku. By zobrazować jak ważną rolę odgrywała manipulacja, można przypomnieć, że o losach wielu wydarzeń, bitew i konfliktów zbrojnych zdecydowało odpowiednio przetworzenie i zmanipulowanie informacji. Starożytny chiński myśliciel i teoretyk wojskowości Sun Tzu w swoim dziele *Sztuka Wojny*, opisał jak ważną kwestią o dużym znaczeniu jest dezinformacja wroga (poprzez np. rozpowszechnianie informacji o własnej potędze), a także manipulacja własnym społeczeństwem. Poprzez wykorzystanie kilku środków można tak kierować informacjami i tak kreować fakty czy wydarzenia, iż pomimo że są one dalekie od rzeczywistości (a czasem również od racjonalności) to społeczeństwo jest w stanie bezsprzecznie w nie uwierzyć. Tak rodzi się mechanizm propagandy, który jeśli jest odpowiednio kreowany, może całkowicie wyprzeć racjonalność w docelowej grupie odbiorców, a nawet całym społeczeństwem. Od wynalezienia pisma, poprzez wynalezienie druku aż do ery cyfryzacji i informatyzacji miało miejsce wiele manipulacji, modyfikowania i przedstawiania faktów z innej (bardziej wygodnej) perspektywy. Metody te zostały dostosowane do zmieniających się czasów i nowo powstałych technologii. Z biegiem czasu informacje prasowe zostały zastąpione przez radio, radio zastąpiła telewizja, a obecnie telewizję zastępuje Internet. Aktualne są tu słowa, które wypowiedział Mark Twain, twierdził on „Łatwiej oszukać człowieka niż przekonać że został oszukany”. W niniejszym artykule skupimy się jednak na przedstawieniu tego mechanizmu, zastosowanego w pierwszej połowie XX wieku, przez jedno z najbardziej złowieszczych państw – III Rzeszę. Tym samym, słowa te obrazują jedną prawidłowość, w działaniach propagandowych, jedynym wyznacznikiem propagandy jest tylko i wyłącznie miara jej skuteczności. W swojej pracy naukowej nad kon-

cepejami tymi, pochylał się także profesor Leonard W. Doob, młodszy od Goebbelsa o dekadę. Stworzył on definicję, iż propaganda to próba oddziaływania na jednostki oraz kontrola ich zachowań w celu uzyskania wpływu na całe społeczeństwo w określonym czasie. Zaznaczył to już w latach 50. XX w. w artykule opublikowanym przez wydawnictwo Oxford University Press.

Utworzenie i działania Ministerstwa Propagandy i Oświecenia Publicznego

NSDAP od przejścia w niej przywództwa przez Adolfa Hitlera, dużą staranność przywiązywała do wykorzystywania różnych mechanizmów perswazji. W tym celu wykorzystywano nowoczesne jak na ówczesne czasy metody, począwszy od spójnego połączenia publikacji własnych broszur, gazet, plakatów aż do rozpowszechniania *Mein Kampf* jako manifestu politycznego definiującego główne cele ruchu. Warto zaznaczyć, iż od czasu puczu monachijskiego w roku 1923 aż do objęcia władzy w 1933 roku, przedstawiciele i sympatycy NSDAP zdobywali stanowiska na różnych szczeblach administracyjnej hierarchii. Posunięcia te, ułatwiły im dostęp do najnowszego środka masowego przekazu – radia. Podczas prezydenckiej kampanii wyborczej w 1932 roku, Goebbels skłonił Hitlera, by wykorzystać samolot jako jeden z „rekwizytów” i pomysłów na prowadzenie działań. Powstał cykl spotkań pod hasłem „Hitler nad Niemcami”, gdzie kandydat mógł dzięki nowemu środkowi lokomocji, jednego dnia odbyć nawet kilka spotkań w miejscowościach bardzo od siebie odległych. Hasło to również było sprytną grą słów i pojawiło się w tym czasie na plakatach propagandowych. Warto jednak przedstawić działania Josepha Goebbelsa oraz Ministerstwa Propagandy i Oświecenia Publicznego III Rzeszy w pierwszym roku objęcia władzy przez NSDAP.

Joseph Goebbels, w swoich dziennikach tak zapisał noc sylwestrową przełomu 1932/1933 roku: „W dole słychać wystrzały. Piekielny hałas, jak przy wielkiej bitwie. Odpalamy na górze nasze sztuczne ognie. Niechaj szcześnie stary rok! Przybądź nowy [roku]. Chcemy walczyć. Zwyciężyć albo umrzeć! Mocno ściskam rękę Hitlera: «Życzę Panu władzy!»” (Goebbels, 2013, s. 225). Dobrego humoru i pozytywnych prognoz na przyszłość nie zakłócały mu nawet wiadomości o ciężkiej chorobie jego żony – Magdy, która przebywała właśnie w szpitalu i była sztucznie odżywiana: „Magda musi być sztucznie odżywiana [...] O niebiosa, proszę was,

zostawcie mi ją. Bez niej jestem już nikim.” (Goebbels, 2013, s. 225). 30 stycznia 1933 r. zostaje powołany koalicyjny rząd Hitlera i von Pape-na. Sytuacja polityczna jest jeszcze niepewna. NSDAP jest najsilniejszą partią w Reichstagu, jednak nie zdobyła większości by samodzielnie rządzić. Dlatego też, by ustabilizować sytuację polityczną zostaną rozpisane kolejne wybory, które mają odbyć się jeszcze w pierwszej połowie 1933 roku. Goebbels w swoim dzienniku, w zapisach datowanych na 30 stycznia, nie krył zadowolenia: „Hitler kanclerzem, Papen vice, Frick sprawy wewnętrzne Rzeszy, Göring sprawy wewnętrzne Prus, Hugenberg do spraw kryzysów etc. Powstrzymuję się jeszcze przed rozpoczęciem walki wyborczej. Reichstag powinien zostać rozwiązany. Po raz ostatni. Już my to załatwimy [...] Nie da się tego opisać, co dzieje się w naszych sercach [...] Hitler jest kanclerzem Rzeszy. Jak w bajce!” (Goebbels, 2013, s. 227–228). Natomiast już dzień później stało się jasne, że Goebbels, ze względu na koalicjantów i konieczność przyznania im części stanowisk nie otrzyma od razu nominacji ministerialnych. W propozycjach, jakie składał mu Hitler już w 1932 roku, po objęciu władzy przez NSDAP miał zostać ministrem odpowiedzialnym za szkolnictwo i naukę. Tak się jednak nie stało. „Za 4 tygodnie nowe wybory. Do tego momentu nie mam urzędu” (Goebbels, 2013, s. 229) – wpis z 31 stycznia 1933 r. Kilka dni później, ruszają przygotowania do kolejnej kampanii wyborczej. Tym razem narodowi socjaliści, mając do dyspozycji dużo większe możliwości oddziaływania nie muszą ograniczać sposobu prowadzenia działań. Sytuację tę, w taki sam sposób określił Goebbels 4 lutego: „Do naszej dyspozycji stoją radio i prasa. Stworzymy majstersztyk propagandy. Również pieniędzy tym razem naturalnie nie brakuje. Pomimo starań do Goebbelsa dociera plotka jakoby miał objąć podrzędne stanowisko komisarza do spraw radia” (Goebbels, 2013, s. 261).

Podczas trwającej kampanii wyborczej zastosowano wiele form oddziaływania na społeczeństwo. Wykorzystano nawet śmierć Hansa Maikowskiego, dowódcy jednego z oddziałów SA, który zginął w strzelaniu z komunistami. Jego pogrzeb przeistoczył się w wielką manifestację polityczną z przemówieniami przywódców, które były transmitowane przez radio. Transmisje przemówień politycznych stały się codziennością. Miały one bardzo podobny przebieg, najpierw Goebbels krótko omawiał sytuację, a następnie Hitler wygłaszał swoją obszerną tyradę. Tego typu działania zaczęły budzić sprzeciw w landach, w których naziści nie stanowili większości. Protesty były o tyle skuteczne, że Goebbels zmuszony był ograniczyć swoje występy do około 10 minut. Podczas trwania kam-

panii, polepszyły się stosunki Hitlera i Goebbelsa dzięki czemu powróciła jego szansa na ministerialną nominację (Goebbels, 2013, s. 263). Kampanię wyborczą Goebbels podsumował tymi słowami: „Nasza propaganda jest uznawana nie tylko przez krajową, ale również zagraniczną prasę za wzorcową i nigdy dotąd tak nieuprawianą [...] będziemy mogli bez trudu zatriumfować nad wszystkimi przeciwnikami. Są oni zresztą tak zastraszeni, że nie śmiają nawet pisać. Teraz im pokażemy, co można zdziałać za pomocą aparatu państwowego, jeśli się umie nim posługiwać...”.

11 marca, by dopełnić całościowego dzieła zmian nowego rządu, zostaje powołane Ministerstwo Propagandy i Oświecenia Publicznego. Joseph Goebbels w swoich pamiętnikach nie kryje wzruszenia i emocji wynikających z tej nominacji: „Cóż za droga! W wieku 35 lat ministrem! Nie do wymyślenia!” (Goebbels, 2013, s. 275). Od samego początku wziął się sumiennie do pracy. Czekają go zorganizowanie od podstaw nowego resortu. Podczas pierwszych spotkań, występując w nowej roli nie tłumił entuzjazmu i nie ukrywał wizji, jaką chce realizować. Na początku powołał pięć kluczowych departamentów. Miały one dbać i ingerować w następujące media: radio, prasę, film, teatr. Podczas konferencji prasowej, ogłosił wytyczne swoich działań. Zwracał uwagę, iż większość pracujących w radiu i gazetach dziennikarzy, z punktu widzenia poglądów i ideologii, będzie elementem niewygodnym dla reżimu. Wprost przekazuje zgromadzonym, że część z nich jest zupełnie do niczego, niepotrzebna i nieprzydatna, stanowią zbędny element w nowej formie pracy. Na pierwszy cel, nowy minister wziął radio. Podporządkowane zostało tylko i wyłącznie woli i ideologii partii. Na kluczowych stanowiskach zostają osadzeni narodowi socjaliści lub osoby mające bliskie im poglądy.

Szczegółowe zadania Ministerstwa Propagandy i Oświecenia Publicznego określało rozporządzenia Kanclerza Adolfa Hitlera z dnia 30 czerwca 1933 r. „Obok wymienionych już kompetencji ministerstwa spraw zagranicznych, w myśl tego rozporządzenia, na rzecz nowego ministerstwa przechodziły: reklama gospodarcza etc. z ministerstwa gospodarki, reklama komunikacyjna z ministerstwa poczty i ministerstwa transportu oraz z ministerstwa poczty wszystkie sprawy techniczne dotyczące radia, o ile „nie dotyczą administracji technicznej wewnątrz firm, Towarzystwa Radiowego Rzeszy i spółek radiowych”. Z ministerstwa spraw wewnętrznych na rzecz ministerstwa propagandy szczegółowo przechodziły następujące kompetencje: – ogólne informowanie w ramach polityki wewnętrznej, – wyższe szkoły polityczne, – święta narodowe i państwowe, – prasa, – radio, – hymn narodowy, – Deutsche Bücherei Leipzig, – sztu-

ka, – muzyka, – teatr, – kino, – zwalczanie brudu i szmiry” (Goebbels, 2013, s. 290).

Pierwsze duże wydarzenie, jakie zostało postawione przed Goebbelsem to zorganizowanie obchodów z okazji tak zwanego Dnia Poczdamu. Wydarzenie to zaaranżowano z wielkim rozmachem. Niczego nie pozostawiono przypadkowi. Nawet strój Hitlera został tak skomponowany by wywierać odpowiednie wrażenie. Stałym elementem podobnych obchodów, stał się udział operatorów kroniki filmowej. Kamerzyści byli tak przygotowani i przeszkoleni, by na pierwszym miejscu pokazywać monumentalną postać *Führera*. Postać ta miała uosabiać siłę, determinację i wyróżniać się na tle innych osób. Przygotowane i zmontowane materiały trafiały do kin w całym Niemczech, często były wyświetlane przed rozpoczęciem innych seansów filmowych.

Przez pierwszy miesiąc swojego urzędowania Goebbels, odwiedził przedstawicieli wszystkich rodzajów mediów. Na spotkaniach z wydawcami prasy wyjaśniał, iż gazety mają nie tylko informować, ale również instruować i indoktrynować czytelników. Wysunął tezę, jakoby prasa w rękach rządu miała być fortepianem, na którym owy rząd może grać. Nie pierwszy raz też, zagroził wykluczeniem z wykonywanego zawodu twórcom, sprzeciwiającym się nowej polityce. Zapraszając do ministerstwa filmowców, roztaczał przed nimi wizję potencjału tego medium. Postawił przykład sowieckiego filmu propagandowego „Pancernik Potiomkin”, jako wzór tworzenia dzieł mających umacniać mit reżimu i kształtować tożsamość ideologiczną narodu. Podobne dzieło marzyło się także jemu. Wizje te, miała w niedługim czasie zrealizować aktorka i reżyserka Leni Riefenstahl w „Triumfie Woli”. W swojej produkcji osiągnęła mistrzostwo propagandowej formy i treści, które zapisało się jako jedno z najlepszych światowych dzieł w tej kategorii.

26 marca Goebbels napisał i opublikował wezwanie do bojkotu niemieckich Żydów. Miał to być wstęp do pierwszej, ogólnokrajowej akcji przeciwko mieszkańcom wyznania mojżeszowego. Po publikacji w prasie, przystąpiono do działania. Utworzono komitet zajmujący się przygotowaniem bojkotu. Akcja miała trwać od 1 kwietnia. W zamyśle, chciano skłonić Niemców do zrezygnowania z korzystania z usług żydowskich sklepikarzy, prawników, adwokatów, lekarzy. W godzinach rannych, na ulicach miast i miasteczek, przed żydowskimi sklepami ustawily się bojówki SA. Nie pozwalały do nich wchodzić i korzystać z oferowanych usług. Działania te miały uzmysłowić bojkotowanym, iż stali się niepożądanym elementem w państwie, w którym mieszkali oraz skłonić ich

do emigracji. Cała akcja, bez wsparcia paramilitarnych oddziałów, nie okazałaby się aż tak skuteczna. Zwykli Niemcy w tamtym okresie, w dużej mierze, nie podzielali antysemickich poglądów propagowanych przez władze. Bojkot natomiast szerokim echem odbił się na łamach prasy zagranicznej. Szczególnie wzburzona była społeczność żydowska mieszkająca w Stanach Zjednoczonych Ameryki. Politycy państw zachodnich, zaczęli zauważać i zwracać uwagę na rozprzestrzeniającą się (z inicjatywy władz), falę antysemityzmu w Rzeszy. Goebbels po zakończeniu bojkotu nie mógł pozwolić sobie na chwilę odpoczynku. Stało przed nim kolejne ważne zadanie, przygotowanie obchodów dnia pierwszego maja. Tego dnia, przypadало święto pracy, mające być celebrowane z należytym rozmachem. Nowej władzy zależało na przedstawieniu i pokazaniu społeczeństwu, iż partia, która *de facto* powinna odpierać się na ruchu robotniczym, dba i pamięta o swoim elektoracie. Dodatkowo wprowadzono kilka świąt odwołujących się do pracy i wysiłku fizycznego (dni te były wolne od pracy). Wprowadzono Dzień Niemieckiego Wyniesienia (przypadający 21 marca), Narodowy Dzień Pracy oraz Dzień Honoru Narodowego (przypadający w ostatnią niedzielę września). Wcześniej w kilku regionach celebrowano te dni, lecz nie przywiązywano do tego szczególnego, centralnego znaczenia. Plany obchodów, zbliżającego się 1 maja, miały być ambitnym i monumentalnym (jak wszystko w nazi-stowskich Niemczech) przedsięwzięciem. Zaplanowano wielkie, ponad półtora milionowe zgromadzenie w Berlinie (to liczba podana przez oficjalne źródła ministerstwa propagandy, wydaje się być trochę zawyżona). Kulminacyjnym momentem miało być wystąpienie Hitlera na lotnisku Tempelhof. Świadkowie tego wydarzenia wspominali, iż nie mieli dotąd możliwości uczestniczyć w tak podniosłej prawie religijnej, ceremonii. Atmosfera, widok dziesiątek tysięcy zgromadzonych i umundurowanych ludzi napawała dumą narodową. Kreowało się przekonanie o mocy i sile zjednoczonego narodu. Do transmitowania przebiegu całego zgromadzenia, wykorzystano radio transmitujące na żywo relacje, wprost z krążącego nad lotniskiem Tempelhof, sterowca Zeppelin. Następnego dnia, gdy emocje już opadły, okazało się, iż uroczystość miała być zasłoną dymną do rozwiązania wszystkich związków zawodowych. Obawiano się, że tylko one, silne i zreorganizowane będą mogły stanąć przeciwko działaniom władz. Organizacje związkowe w swoich szeregach, na początku 1933 roku zrzeszały ponad 5,5 miliona robotników. Minister propagandy, idąc za ciosem, podbudowany poprzednimi sukcesami, postanowił przygotować akcję, która w pamięci wielu ludzi zapisała się do dziś. Przy

współpracy ze studenckimi organizacjami, rozpoczął porządki w literaturze i bibliotekach. Wiele bezcennych dzieł, niezgodnych z doktryną narodowego socjalizmu lub napisanych przez „nie-aryjczyków”, zostało zakazanych. Na indeksie zakazanych woluminów, znalazły się prace tak znanych autorów jak: Wasserman, Erich Maria Remarque, Freud oraz polityczne dzieła łącznie z zapiskami Marksa czy Trockiego. Konsekwencje tego zakazu przeraziły wielu intelektualistów. Swoje wyrazy niezadowolenia, wyrażała także część lepiej wykształconych członków NSDAP. Wieczorem, 10 maja, w Berlinie, urządzono publiczne palenie książek. Z tej okazji, minister propagandy wygłosił mowę: „Wiek eksternistycznego żydowskiego intelektualizmu właśnie się skończył, a sukces niemieckiej rewolucji znowu dał Niemcom ducha własnej drogi. Czyniecie dobrze, oddając złego ducha na pastwę płomieni. To mocny, wielki, symboliczny akt, który ma być wobec całego świata świadectwem tego, że listopadowa republika spłonęła w ogniu” (Ailsby, 2008, s. 26). Około sto lat wcześniej, niemiecki dramaturg, Heinrich Heine stwierdził: „Gdzie się pali książki, dojdzie do palenia ludzi”. Wizja ta, miała spełnić się w całości już w nieodległej przeszłości.

Podsumowanie

Kończyło się pierwsze półrocze rządów narodowych socjalistów w Niemczech. Bilans tych dni był tragiczny. Wystarczyło zaledwie kilka miesięcy po powierzeniu teki kanclerza Adolfowi Hitlerowi, by kraj w kwestiach etyczno-moralnych, cofnął się o wiele lat wstecz. Naziści przejęli kontrolę nad całym aparatem państwowym, administracją centralną i samorządową, zniszczyli porządek prawny, zawiesili konstytucję i prawa obywatelskie. Gdy kończył się lipiec 1933 roku, sytuacja w Rzeszy wyglądała następująco: partie polityczne zlikwidowane, związki zawodowe rozwiązane, przeciwnicy aresztowani, obywatele poddani indoktrynacji i inwigilacji. Hitler mógł triumfować, był to jednak początek długiej drogi zmian i narzucania swojej woli społeczeństwu.

Pod koniec listopada 1933 r., by zobrazować jak postrzegane są władze, zorganizowano referendum. Pytania na jakie mieli odpowiedzieć Niemcy, zostały prosto skonstruowane. Chodziło o wyrażenie opinii, czy popiera się działania Adolfa Hitlera. Do działań agitatorskich zaprzęgnięto wszystkie dostępne media i środki masowego przekazu. Wynik okazał się łatwy do przewidzenia. Poddane indoktrynacji społeczeństwo w 95%

poparło swojego kanclerza. Z perspektywy czasu i historii można stwierdzić, iż rok 1933 był dla nazistów najbardziej obfitującym w sukcesy czasem. W tym okresie nie zaliczyli ani jednej, znaczącej porażki.

W tym miejscu należy wskazać, iż w podrozdziałach udało się odpowiedzieć na postawione pytania badawcze. Otóż jednym z głównych wyznaczników propagandy (szczególnie tej realizowanej przez reżim narodowosocjalistyczny) jest skuteczność oddziaływania na społeczeństwo. W tym przypadku nie liczyły się zasady moralne, ograniczenia finansowe czy też kwestie natury etycznej. Na kolejne pytanie można odpowiedzieć bez wątpliwości, iż to właśnie propaganda i odpowiednio preparowane informacje stały się jednym z głównych powodów, dlaczego udało się przedstawicielom NSDAP dotrzeć do społeczeństwa i uzyskać tak wysokie poparcie. Warto zaznaczyć, iż do różnych grup społecznych były tworzone i wysyłane inne komunikaty, co pozwoliło „spersonalizować” ofertę wyborczą. Należy także wspomnieć, iż to właśnie Goebbels i kierowane przez niego ministerstwo po raz pierwszy w historii kompleksowo połączyło wszystkie środki masowego przekazu, scalając je w jeden mechanizm propagandowy. Wykorzystano nie tylko tradycyjne media takie jak prasę, ale pioniersko wykorzystano radio, film, sztukę. Tym samym teza: „Działania Ministerstwa Propagandy i Oświecenia Publicznego III Rzeszy podejmowane w pierwszych miesiącach funkcjonowania nowego reżimu, były jednym z głównych aspektów utrzymania władzy przez NSDAP” została zweryfikowana pozytywnie.

Bibliografia

- Ailsby Ch. (2008), *Trzecia Rzesza. Dzień po dniu*, Firma Księgarska Olesiejuk, Ożarów Mazowiecki.
- Bernays E. (2020), *Propaganda*, Wydawnictwo Wektory, Warszawa.
- Brzeziński Z., Friedrich C. (1965), *Totalitarian Dictatorship and Autocracy*, Harvard University Press, Cambridge.
- Doob L. (1950), *W. Goebbels Principles of Propaganda*, „The Public Opinion Quarterly”, vol. 14, no. 3.
- Fohrmann P. (2015), *Weźmiemy ze sobą dzieci. Ostatnie lata życia rodziny Goebbelsów*, Prószyński i S-ka, Warszawa.
- Goebbels J. (2013), *Dzienniki*, tom I: 1923–1939, Świat Książki, Warszawa.
- Guz E. (1969), *Jak Goebbels przygotowywał Wrzesień*, Czytelnik, Warszawa.
- Longerich P. (2014), *Goebbels. Apostoł diabła*, Prószyński i S-ka, Warszawa.
- Manville R. (2021), *Goebbels życie i śmierć*, Wydawnictwo RM, Warszawa.

Ress L. (2015), *Złowroga charyzma Adolfa Hitlera. Miliony prowadzone ku przepaści*, Prószyński i S-ka, Warszawa.

Ullrich V. (2013), *Hitler. Narodziny zła 1889–1939*, Prószyński i S-ka, Warszawa.

Activities of the Ministry of Propaganda and Public Enlightenment of the Third Reich in the first half of 1933

Summary

This article deals with the activities of the Ministry of Propaganda and Public Enlightenment of the Third Reich in the first half of 1933, that is, during the first period of NSDAP rule. Joseph Goebbels' diaries were used as research material. The introduction provides a political science analysis of the totalitarian system including propaganda. Then the process of establishing the ministry, methods of operation during the election campaign, and ways of manipulating voters are described. Goebbels' relations with Hitler and the influence of National Socialist ideology on the mass media are also characterized.

Key words: propaganda, Joseph Goebbels, Third Reich, Adolf Hitler

Informacje o autorach

Artur Nowak (artnow1@amu.edu.pl) – doktorant w Szkole Doktorskiej Nauk Społecznych UAM, pracownik samorządowy, do 2019 roku przez dwie kadencje prowadził biura parlamentarzystów. Jego zainteresowania koncentrują się wokół historii (szczególnie w aspekcie ideologicznym oraz militarnym III Rzeszy i ZSRR) oraz współczesnych systemów uzbrojenia i zagadnień związanych z obronnością.

Joanna Witkowska – studentka studiów magisterskich na kierunku dziennikarstwo i komunikacja społeczna. Jej zainteresowania koncentrują się wokół historii XX wieku oraz politycznych i militarnych aspektów państw bliskowschodnich.

